

GOLOOTOČKI MARCHE FUNÈBRE

O zbirci pjesama Ante Zemljara: HAJKA ZA MNOM PO OTOKU 2,
GOLOOTOČKE VARIJACIJE

Vesna Parun

24.—25. januara 1990., u čast »ponište-
nja« — ukinuća — verbalnog delikta
u Jugoslaviji

Roditi se na otoku bezvodnu i besput-
nu, naježenim bodljikama mora ok-
ruženu odasvud, već samo po sebi
nalik je svojevrsnu progonstvu. A što reći
o sudbinama što su iz tih stjenovitih pus-
tinja, iz gorčine i soli u kojoj se začeo ljud-
ski stvor propjevale i to u času kada su
voljnije bile da vrisnu i iščeknu bestraga,
u klimaksu životinjske patnje. **Zapisi iz
mrtvog doma** F. M. Dostojevskog šturo su
realistično štivo, zatvorski autobiografski
dokument uzbudljiv na posve drugačiji
način od Danteova paklenskog spjeva,
koji je unatoč povjesno autentičnim liko-
vima grandiozan monument fikcije. Pro-
gonstvo i tamnica izumi su veoma stari,
bar koliko i civilizacija sama. Ne znam
postoji li ma i približna statistika — ma-
kar za novija razdoblja — o broju osude-
nika koji su svoje torturi ukradene tren-
utke ispunjavali pisanjem stihova. Ante
Zemljara jedan je od tih zlosretnih zavjere-
nika riječi, kome je ona poslužila u crne
dane kao zlatan štit, a estetsko i intelek-
tualno traganje za njom zakrilo mu po-
razan uvid u Golgotu kažnjeničke sva-
kodnevne.

Kad nakon čitanja njegove prethodne
zbirke, **Hajka za mnom po otoku 1** uzmeš
u ruke ovu potonju, zreliju no i bjesomuč-
niju, zapitaš se: je li moguće da se mašta
života tako bezdušno s čovjekom poigra,
da ga po onom istom pustom i sivom ka-
menjaru otočanskom gone kao opasnu
zvijer najprije fašistički okupatori, a za-
tim, u oslobođenoj domovini, oni isti s ko-
jima se je u prohujaloj ratnoj hajci borio
za tu domovinu rame uz rame? Ta rein-
karnacija inferna u scenariju jedne iste
ljudske sudbe navodi me na pomisao, da
se u tragičnim epohama pojedine desti-
nacije možda u metežu ispremišavaju, te
se na poneku grud okomi više ostrica zla
i više »goli kamenih šiljaka« nego što ih
valovi i vjetar izbruse za cio milenij.

Podvig pretvorbe viška nesreće u stihove
počinje kod Zemljara porivom samo-
obrane, a ovisno o snazi stvaralačke volje
i o postojanosti kojom temperament i prin-
cip odoljevaju apsurdnu situaciju pojav-
ljuje se, kao rezultat usijanja duše, alar-
mantan iskričav zapis neuredna oblika ili
pak hermetički oblikovana i harmonična
pjesma. To je pobjedonosni obračun s pris-
ilom šutnje. Boj mladenačke vjere s de-
monom beznada. Svjetlosti sačuvane iz
djetinjstva s mrakom prapovjesna utonu-
ća u mržnju i krv. Svjedočeci o patnji tu-
maranja neshvatljivim ovozemnim labi-
rintom Zemljara panično traži spasonosnu
točku, imaginarno ishodište zla gdje bi
kao bio saglediv a smisao patnje dostu-
pan umu. No jesu li teror i nasilje ikada
igdje bili sa umom uskladivi? Pjesnik je
svjestan da u totalnom pomračenju etike
estetski proplamsaji izdahnu brzo, zato
ih rukom punom rana i žuljeva nervozno
upisuje na papirić otkinut krišom sa ce-
mentne vreće. Poput ukletih cvjetova

nade ovi se škrti stihovi i sami čude što će
tu među sablatima Donjeg svijeta.

To što je obje svoje zbirke — i ratnu i
robijašku — Zemljara nazvao »hajkama«
govori nedvojbeno da ih smatra ogleda-
lom kontinuiteta jedne te iste neljudske
jave, kojoj su ovi stihovi opor individualni
izazov. Izazov emocionalno nabijen, ali
prečesto i neartikulirano spontan i gluh
za procese leksičkog i ritmičkog opleme-
njenja materije. Sve je usredsređeno na
faktor zla. Strah biva dokinut gnušanjem,
patnja prosvjedom protiv patnje. Najtra-
gičnije je pak to što u ovoj drugoj hajci ne-
ma mogućnosti za hrabrost kao u prvoj,
za iskaz ponosa ili za otpor. Mitologija je,
kanda, oživjela. Ili je tu oduvijek, s ažd-
jama, divovima i vješticama. Hajka se na
hajku nadovezuje, tortura na torturu, i
djeca ovog stoljeća jednako su bespomoć-
na pred višim silama zemaljskim kao i
ona nekoć.

Ali Zemljara i iz okova, i iz jame za kreč
hoće da komunicira s onima izvan ja-
me, da glasom gradi most između sebe i
slobode, sebe i onog ostatka društva koji
je pošteden okova i koji spava. Neke zlo
mimoide, neki su fizički poštedeni ali za-
to osakaćene duše, moralno neslobodni.
Fiktivnim ulaskom u kožu patnika, čita-
njem njihovih zapisa, sumnjam da se iole
socijalno prosvjećuju. Pa zašto onda mul-
tiplicirati zlo pisanjem, ako ne zbog vlasti-
tog duhovnog integriranja u višu iskust-
venu supstancu.

Zemljara, razapet između kroničara i es-
tete, posustaje na sred puta, i mudrost iz
ukleta kamena baštinjena u pomoć mu
priskaće. Postaje militantan, i to je zdravo.
Premda goloruk pred jačim, osjeća se
naoružan poput Aržune i zagonetno za-
štićen kao Ahil. U ovoj njegovoj zbirci naj-
krhkiji mostovi iz jave u san ujedno su i
najcjelovitija ostvarenja. Upadaju u oči
dvije sasvim različite pjesničke radionice.
Jedna ide do krajnje minucioznosti i čis-
toće izraza, stih kao da se kuje zatvorenih
očiju, vizionarski. Doživljaj, prošavši kroz
oganj poetskog umijeća, dosiže punoću
riječi. To je postignuto u dvjema uvodnim
— antologijskim po mom mišljenju — me-
đusobno povezanim minijaturama: **Pita-
nje i Odgovor.**

osamljena
zelena
trska podrhtava

vjetar je

još za svog vijeka htio bih znati
odakle?

(Pitanje)

kad trska drhti
zelena
pobrine se za nju

ne pitaj odakle vjetar
(Odgovor)

Kao da je načas razmaknut olovni za-
stor, da bi se naslutila neka daleka i ne-
dostižna mogućnost ljepote. Otkrivaju
nam ti stihovi tihu budnost prisutnu cijele

lo vrijeme tupog polusna svijesti u fizič-
kom fortissimu. Poniženja i nasilja nesta-
je. Titraž euforičke čežnje dopire iz netak-
nutih sfera dubljeg ja, iz dokolice davnije
od svakog iskustva. Onda se ta unutraš-
nja radionica izbrise pred bučnošću iz-
vanjske, čulne, i slikanje zla poprima
opet sivu boju golootočke neizvjesnosti.
Dimenziju bezvremenskog ubitačnog
beskraja praznine.

Beskraja praznog savršenstva posija-
ne čedno pješčarom jezika tanan su put-
kaz kroz predjele očaja zatrpane groma-
dama kamenja. U drugoj, surovoj radio-
nici pjesme stih, iz agonije duše iscijeden,
stvrđnut je u glinu, nepodvrgnut redu
uma i prirode, bez kompasa. Čak je i pro-
za Zemljareva, začudo, manje naturalis-
tička od većine ovih pjesničkih zapisa iz
»vanjske radionice«. Prozni dnevnik **Ni-
kako do mladosti** pisan je koncizno i od-
mjereno, rečenica je brižno građena, na-
racija protječe kroz slike i kompozicija je
čvrsta. Zemljara je u prvom planu riječ,
iskaz, te imam dojam izvjesne frustracije:
kao da želi poniziti poeziju, kazniti je
zbog iznevjere života. I nije takav on sam;
bio je to cijeli jedan naraštaj, crvom sum-
nje i krivnje — tuđe ili svoje — načet do
srži. Vidim te bijedne zatvorenike, utvare
s papirićima skrivenim ispod prnja, ne-
moćni da išta u njih zapišu a opsjednuti
mišlju da pisati moraju. Mišlju koja kat-
kad potajno graniči s ludilom. Tada se
prosiplju metrički jednolične, projekci-
jom zla unakažene strofe. Poezija umre
pod njihovom gluhoćom. Možda bi joj vi-
še od željeza rima — kojima ih okiva,
budući i sam okovan — godilo klasično ru-
ho heksametra. Da, trebalo bi napisati
golootočku Ilijadu i Odiseju, da traju vječ-
no.

Proza je Zemljareva zrelost, poezija je
vjera. Idealizam zakletog istraživača
nepravde, pobune i patnje ovog svijeta.
Dinamika života za njega je preča od am-
bicije artiste. Pa ipak, s najboljim pjesma-
ma iz prve mu zbirke ova druga čini sud-
binsku i poetsku cjelinu. U prvoj pjevao je
o kamenu kao simbolu zla i, opkoračuju-
ći po njegovim vrletima — kao mlad par-
tizan — okupatorove zamke, ni slutiti nije
da će u taj začarani kameni krug morati
da stupi još jedanput, ulovljen u političku
zamku do grla, te će mu ne samo kamen
nego i zavičaj iz njega ponikao postati
simboli prokletstva i nepobijedena zla.

Po tragu mojeg znamenja
hajduči hajka kamena

kameno gnijezdo u kamenu
kamene oči u kamenu

(Monolozi u jurišima, 1943-1945.)

Na ovo davno kameno krštenje iz **Haj-
ke 1** nadovezuje se stravičnom egzaktnoš-
ću — poput ledenih geoloških naslaga zla
— cijela dva prva ciklusa golootočkih va-
rijacija iz **Hajke 2: Goli kameni šiljci i Goli
kameni ožiljci**. Sloboda ga još nije bila ni
dobrano ogrijela, kad ga je zburjenog i
zaprepaštenog zgrabila za vrat java i ba-
cila ga ponovo u pakao gola golcata ka-
menja, ovaj put još tragičnije. U:

gromačinu Mamulinu
vrtačinu Grgurinu
Petrovu jamurinu
gdje:
uz noćno svjetlo i danju tminu
od lanca isplesmo
neprekinutu zmijurinu

(Lančara)

»Konopa za vezivanje još prije podignutih
tvornica obilato smo imali« — sa stidom
će pjesnik. Pregorka spoznaja te istine

bježao bi
križ svoj da ostavi

Zemljari su svjesni privlačnosti one poezije kojoj su ga u školi učili — aristotelovskoj, koja je i **eros** i **agape** i um. On je pušta da mu kraj uha mine i ranjene duše prkosi joj jezikom iščupanim sa poprišta rugobe. Mogla bi se sačiniti moderna korska recitacija ili kantata u stilu Karla Orfa iz tih Zemljarevih strofa-krikova, iz tog onomatopejskog sraza sa sablasnim zbiljama zemaljskim. Ponegdje već on

tuča ima bezbroj imena
a samo jednu sramotu
zakon

jađno vijeku u kojem ime tuče
stiže ući u stih

i zar je baš takav vijek
morao pobrzati za himnama

ne čini li vam se da himne i tuče
idu pod ruku
dogovorno (Iz Brevijara preodgoja)

vuče ga s jedne strane, u sve većem nemaru za kulturu riječi, u sirovom naturalizmu, a s druge u disputu s povješću:

zvijezde nema, po koja balega samo
zaostala, po podu vagona pejzaž mijenja,
uz pregrade pribiti, ne znajući kamo
pretresamo zakon svoga pokoljenja

(Drugovi i lisičine)

Poludij golootočki otvara na ovu našu
modrooku zapadnu jadransku obalu jedan sasvim drugačiji **belvedere** od onog koji smo naivnim djetinjim uspomenama i turističkim vodičima navedeni:

bogovi su stvarali rtove
da isture šiljke u valove
da na njih nabadaju pomame
urlicima put stijenja kad brazdaju

galeb ih se pripazi
da im ne prilazi kad bijela krljušt mora
urlike u dimove pretvara

I sami kamen kome duša buči
kad bi mogao kad bi smio pobjeći

sam, poput scenarista, sarkastičnom didaskalijom parodira sliku stvarnosti kao u »Brevijaru preodgoja«:

.....
(pjeva se melosom crnogorskih pjesama, gotovo himnički, ponajviše i najčešće dok se — bijeni od cijelodnevnih kiše i velebitske smrzavice — prozeblili i onemoćali radni strojevi vraćaju u žicu)

... šakanje, gruvanje, pesničenje
nabijanje, kijačenje, gumaranje
bojkot bandi, udri bandu
stroj, stroj, stroj. . .

Iza tog surovog uvoda-koračnice, nakon nabrojanih četrdesetak »imena tuče« — kao »imena ruže« — slijedi jedna od najboljih pjesama u zbirci, antologijska, koja bi mogla stajati kao nesmiljeno satiričan **memento** ovog našem vremenu i tlu, pred pragom zazivanog XXI vijeka. Kozmopolitska, antiavangardna poruka potonjima:

Dogovorna privreda. Dogovorna partija. I tako dalje. Brevijar je ovaj pisao »buržoaski izrod«, predstavnik naroda kojega je preodgajala **Securitate**. . .

tukli nas da bismo vikali:
škola je ovo

tukli nas da bismo cinkarili:
škola je ovo

tukli nas da bismo tukli:
škola je ovo

poslije školovanja
i nama i njima
ostaje li svijeta
za kojeg smo školovani?

(Škola)

Tako je grmio stihom na početku ovoga stoljeća bugarski revolucionarni pjesnik — Makedonac — Nikola Vapcarov, ložac na crnomorskom parobrodu, ubijen u fašističkom zatvoru u Sofiji prokazan od kolaboracionista, među kojima je bilo i njegovih kolega po peru. Zemljari je na njegovoj strani i srcem i inspiracijom:

ako ova pohara u srcu mog vijeka hara
na dlanu zemlje moje, na brizi komunara
onda se teško vara u kome se nada razga-
ra
da će ikada ovaj zločin iščeznuti poput ut-
vara

.....

kad jednom pojefitine glave
što ti vrijedi što si skupo pronosio svoju
(U Klještimu zločina)

Aevo odmah i Glihinih gromača
primorskih, otočkih, što se u ek-
statičnom molitvenom nizu po-
navljaju kao ilustracija ovih pjesnikovih,
okamenjenih između šapata, litenije i
kletve:

1. kamen bez čovjeka nije ni kamen ni
gromača
niti je Goli otok gdje strujni tok mora
buru očekuje

.....

samo kamen na kamenu
u započetu vječnost
krenuo je cjelcat

oh, ruga
razbijena duša braće moje
prenijet će ga izdrobljena
u dno najnižega kruga

2. kamen za slikare
za zmije, za spomenike
za prokletnike

kamena vrtačo
kamena gromačo
kamena posteljo
kamena dračo
kamena moj, rođenju mi kumovani

.....

3. dužna si mi reći, kamena zemljo

.....

spada li me disati beskamenu

hajkom odnjegovan
za kamen zakovan
u kamen ukovan
kamenom žrtvovan
u kamenom kraljevstvu jedino malj
kraljuje
od kamena poštovan

(Kamenu govorenje)

Ovi majstorski isklesani klasični stiho-
vi, dostojni da se preko njih podsjetimo
Ifigenije zasuznjene i žrtvovane na mra-
mornu oltaru Tauride, mogli su zazvoniti
samo pod rukom istinskog čeda kamena,
autentičnog otočanskog barda i borca za
slobodu. Zemljari i njegovi okovani drugo-
vi nosili su u sebi ponosno drevni duh
prakiljevke slobode, Helade, i po tom
duhu u vrijeme ovo utjelovljenom nemili-
ce se maljem kamenim udaralo, po na-
raštajima intelektualaca-predvodnika, po
Prometeju lučonoši, po Sifzifovim sljedbe-
nicima neumornim. Vječnom kaznom
kazniše bogovi duh da rob bude nezasi-
toj bijedi materije. Je li u tom kamenom,
do sljepila bijelom paklu bilo teže pismeni-
m suznjima ili onim drugima, koji tada —
ironijom civilizacije — u manjini bijahu?
Kad im se »nad duše spustila kamena za-
vjesa«, jesu li i jedni i drugi božanstvu bili
nalik?

Gnjevom pravednika je prožeta i krat-
ka pjesma posvećena »ratnom prvoborcu

Blažu Raičeviću prvom mrtvacu na Go-
lom Otoku:

Zar si se trebao s tolikom snagom osloba-
đati
kroz sve meštrije bitaka dohrvati se živ
da bi kraj svojih sada umirao u kocu, uri-
nom ugušen

(Krajputaš)

Tu je i zapis o sljepoći buđenja u osvit
zore poslije bunovne noći, u magli rada-
nja stiha — nedonošćeta — što čemerom
odricanja podsjeća na onaj nesretnog Di-
sa stoički stih — »Zaboravio sam noćas
pesmu jednu ja«:

svitanjem treba stati u stroj
svitanjem treba obnoviti prokletstvo
opasno je sabirati riječi
kad krene svitanje

(Opresu u rasanu)

Kad jedan narod — ili društvo — do-
pusti da njegov duhovno i etički najrazvi-
jeniji segment od onog najnižeg ponižen
bude i bičem šiban, onda to u Zemljarevoj
interpretaciji ovako zvuči:

dišemo smradom jedan u drugoga
dronjci, poput ukrućenih riba, zbijeni

ako načas i beznade svladamo
samo se dronjcima nadamo,
smeću prepušteni,

(Dronjci)

.....

iako dronjak, rado bih znati
koliko dugo
dok se bezakonje
istim putom vrati

(Bumerang)

U pjesmi »Suvisle riječi« trpkno se i
jasno raportira kako su te od svih
tvojih riječi očistili i samo su nji-
hove dvije ostale poput prazna okvira za
sliku: **nikako i nikada**. Od njih je ovaj kaž-
njenik izatkao — nalik na demonsku po-
smrtnu koračnicu — jednu od najupečat-
ljivijih pjesama u zbirci. A svom drugu
Risti Trifkoviću posvetio je dijetinje tjes-
kobnu »Toplinu šutnje«:

more, kamene gromade
poneka travka čeka sunce —
ščućureni, podsjećamo se, na Whitmana

.....

šutimo o žici, skupa, šutimo o zidu

.....

dane i godine rastezljive, dva pjesnika
što to-odščućuju drugujući
dok im čavle u oči zabijaju

U kratkim predasima teškog fizičkog
rada, kad je ono spašeno duhovno dose-
glo svoju kristalizaciju, refleksija se izvija
u lepršavu liriku brišući stvarne oblike i
njihov sadržaj:

Kad nestaneš
nestat će mraka

ako se vratiš
vratić će se i on
možda crnji

ne igraju se mrakom

(Crvkut pod krilom)

Napuštanje logora — nakon četvorogo-
dišnjeg izdržavanja kazne — izlazak je u
slobodu koju ovako pozdravlja Zemljari:

javi se odnekud, čovječe
na slobodi sam

pod ruku s poklonjenom prazninom
u koji smjer? ..

Sa narastanjem svoje sudbinske samos-
vijesti pjesnik pobjeđuje patnju izričajem
koji se tanji, kao da je iz pepela satkan, a
stih dotle nabijen zemljom i gluh počinje
se odazivati kristalu ljepote u biću dušine
svjetlosti. Poetika se tu mijenja. Riječ je
reducirana do leksičke jednadžbe haiku-
a. To je, 'moglo bi se reći ironično-heroj-
ski haiku. Takva je upravo završnica naj-
obimnijeg, pravog ciklusa »Goli kameni
šiljci«:

imam kada
jer moram:
pužu je uzlaziti

(Prometej)

Ciklus koji slijedi — »Goli kameni
ožiljci« — nastao je kasnije, na slo-
bodi, iz sjećanja na javu koja je svoj
kameni pečat na stazu života utisnula. To
su opširni nedorađeni opisi stanja psihe,
sirov ekspresionizam. Zadahtalo, nervoz-
no bilježenje bitnog i suvišnog, sve u is-
tom ritmu poput košmarnih skica za pri-
povjetku. Pjesnik i sam podvrgava analizi
to svoje ne uvijek uspješno odupiranje ba-
nalnosti, kad s nehajnim samoprezirom
zaključuje:

nisu ni prodorne tužaljke ni raspjevane
himne
tolicne, ošišanih bodlji, kraće od potreba

lukavost nekakvu izbrusih, vještinu
kao davni kmetovi zvoneći pred ulazima

imenu se svojem dječacki porađujem
kad me budni pozornik s točnošću prozo-
ve

(Blagdan na usputnici)

Rodoljubiva poezija? Da, gospodine
Ždanove i ostali veliki inkvizitori masa u
podzemlju historije — elitistički koncizna
rodoljubiva lira, na utuk patetici:

miris kamfora, karbola, zatvorskih kibli
vodi me po domovini od postaje do posta-
je —
jedina zemljo u kojoj sam dospio biti vezi-
van
zar su sprovodi po kojima ću te pamtit
svojom

(Postaje)

Tu su i strofe nastale redavno, 1986. go-
dine na otoku Pagu, na lokaciji gdje je bio
smješten zloglasni ustaški logor Slana —
klačonica Jevreja i Srba. Pjesnikova riječ
ne osjeća se doraslom da se uhvati u koš-
tac sa golom istinom stvari, i baca ga u
dilemu da li da svojoj pjesničkoj žici ospo-
ri pravo da se još oglasi. Naslov »Neotklo-
nivo svakidašnje pitanje izvan toka poezi-
je« nedvojbeno govori o toj sumnji. Time i
svoje životno iskustvo smješta »negdje iz-
van toka poezije« i istini daje prioritet
nad snovima. Kabinetski bi pjesnik —
mekušac urbani — prije doveo u pitanje
bilo čiji stvaralački gen nego li svoj vlasti-
ti.

Ne usudujem se reći: razapnimo jedra
(možda sam rekao: potopimo svijet)
(Sušna oaza riječi)

Ukaza mi se Sartre-ova, nekoć i u nas nijekana filozofija bijede i protuslovlja egzistencije. Borci, diverzanti, uhvaćeni i uza zid pritisnuti, izloženi iskušenju da prokažu jedan drugog da bi pomakli kazaljke svoje ure za koji pišljivi hip. Suštinu vremena dotaknuo je samo onaj tko nadjača patnju. Iz Satre-ove knjige **Riječi** — **Les paroles** — dolijeću utjehe.

Naši paklovi nisu posljednji kako bi inače oduvijek ishodili — žalim svoju braću posivjelu u budućoj drugoj koloni još nerođenoj

I dalje:

**ohrabri se
pokušaj se riječju iskopati iz paklenih saznanja**

Još:

**pustinja istrošenih riječi
pješčanih
niti jednog stabla na pomolu**

A, evo i, kao nožem isječene, definicije logosa:

**riječ je
smionost nepozvanog
pripada samo prvotniku
ostali je odblejavaju u stadu
žagorom zaštićeni**

**riječ tvoju ako ti svladaju
postat ćeš glina
vosak
plastelin**

Posljednja pjesma tog ciklusa — »Stasao za odstrel« — poruka je majci:

**Drugi put ako me porodiš, majko
među svecima
put škole me ne šalji, čemu
u lijepoj se zemlji mojoj
najlakše postaje izdajnikom
dugoročnim**

...
**drugi put ako me porodiš
majko sa slavenskog Balkana
u škole me nikakve ne daj**

...
**od svih sakristija i anđela što više me
udalji
u škole me, preklinjem te, ničije ne šalji**

Jesenjinovo pismo majci je zapljusnuto nježnim bolom. Bugarin Penjev je prije samoubistva prokleo majku. Zemljari, dopao žice zato jer je školovan — i kao takav potencijalni je zapadnoevropejac, odnosno, neprijatelj — samo je moli i preklinje da ga pusti da reže sviralu i da se potpisuje palcem na spise u kojima mu se izriče presuda.

Treći ciklus »Goli polustoljetni inventar« također je nastao kasnijih godina, na tragu u vjetar proćerdanih proljeća mladosti. »Krajolik moje sudbine pokriven stručno« — ruga se pjesnik vremenu koje ga je »stručno« promoviralo u tucača kamena:

**sloj uvaženih
sloj naroda
sloj poraženih
slojevanje se obnavlja redovito**

(Slojevi)

Pjesma »Na nepoznanici«, jedna od antologijskih, završava se pitanjem:

**mati moja, reci mi
u koji sam to vijek zalutao
Druga »doma ne nalazim«**

**svijest naša
sretno geometrijski oblikovan
obiluje ispravnošću i grafičkom čistoćom**

podatkom i dokazom

Neke od podugačkih pjesama, kad bi ih sveo — usudujem se reći — na pravu mjeru te očistio od verbalnog i privatnog mogle bi biti briljantne. Ovako su i one, kao i njihov autor, zaslužene. No u varijacijama na istu temu snažan je, s prodornim refrenima kao što je onaj »zakona mora biti«, gdje je težina na tom iskonskom i problematičnom »biti« — dekar-tovskom, hamletovskom, fromovskom, našem, svačijem:

**gdje si to zapravo bio
u kojoj si zemlji živio?**

...
**kako uspijevaš biti
gdje se mi stigismo samo pobiti?**

(Usput pitanje)

Ili:

**neobavješten
ne sjeća se i ne zna —
prvo je čime se brani okrivljenik**

Obrana svog ja, svog biti, pred stražom, u žici, u apsurd.

Ima fascinantnih slika i psihološki istančanih trenutaka u nekim opisima povratka u robijom prekinuti tok života, u gradsku

**kad mi se prohtjedne pozdravim
utučen kretnom kući —
ha, bio sam s ljudima
ostali di trga valjda
vjetrovi i djeca raznesu
čim odem**

(Trg Republike)

Ciklus »Ja jarbol vezan Ovidije« paralela je, u stvari, dvaju prognostava vezana uz more i Mediteran, uz samovolju vladodržaca i uz povijest koja se zastrašujuće ponavlja. Brod i na njegovoj palubi izgnani pjesnik, u zemlju svoju zaljubljen, od nje odbačen. Čuveni Ex Ponto besmrtnog Rimljanina dobio je u ovoj recentnoj golotočkoj poemi — mjestimično — dostojna dvojnika.

**Pratim tvoj ukrcaj
zatomljeni jecaj
i izgubljeno oko po rubu obale**

...
**zaljubljeni jarbol svoje ustrajnosti
jedini je koga stižeš zagrliti**

...
**kao da se ima koga dozivati
kad se odmaknu obale**

Njihovi ih isto tako besmrtni i beščuuni Haroni drugoj obali prevoze:

**iskočila neka čuda
maske lude
izmiješali nebo more
vesla ljude**

Spoznaja poistovjećenja sa svim sužnje-vima svijeta, pobratimstvo svih lica u prognostvima:

**sada okrutno razaznaješ:
nisi za vlastitim kormilom,
ono nije ostavljeno ni većim bogovima**

...
putuj, Ovidije, u zemlju Nevidije

...
**Čime si, je li, uvrijedio Uzvišenog
da ti je bez milosti namijenio izgnanstvo**

**jesi li mu majku opsovao
ženu napastvovao
ljubimca spočitnuo**

...

**tanjio mu skorup slave lukavo podgri-
jan**

**nijekao Uzvišenom božansku mu vječ-
nost**

Nekoć su prevoženi bili brodovima i splavima. potom željeznicama. Raketama će možda, sutra, na neki goli Mjesečev otok, u kamenu Galaksiju.

**Za ono što si mu prišio, vrijedi li
među ljudima divljim dotrajavati
mora da si dozidao teške besjede
među kojima nije moguće birati**

...

**Rim je položen na brežuljcima
kopljanici se penju uznojeni
po tvojim vratima zvekir će zveknuti
s nalogom na pergameni**

...

**praznoj brbljivosti ne pridaje se cijena
a ti si bogato nagrađen: dalekim milja-
ma**

**prema crnim trščarama prekomorskim
plov će tvoj trajati
do naših
ponovljenih dana**

Bila bih i nepravedna prema zbirci i netaktična prema obojici izgnanika, a sebi bih uskratila užitak vodiča kroz inferno kad ne bih citirala još i ove karakteristične odlomke:

**zalaz, samo zalaz je onome
koga odvode, iako put istoka**

...

**vezane uprekrži
ruke su nemoćnije od vrapca u šaci sile-
džije**

...

**ako su i utvare naišle iz bijesa nemoći
možda su, Uzvišeni, počeci moje tajne
moći**

...

**još ću zlodusima morati dati mjesta
uz svoje ime**

...

**toliko široko nebo izgubljeno nebo
toliko široka zemlja izgubljena zemlja**
Završnica pod naslovom »Tempora mutantur« mogla bi stajati kao motto mnogim današnjim — obnovljenim — poveljama prava čovjekovih. Evo je u cijelosti:

**ti si, Auguste, učvrstio carstvo —
rasulo se**

**Ovidije je
rasuti život**

**učvrstio
u hramove koje ponešto obnavljamo
vrijeme nema pameti
ne sluša jeke**

**— zanijemilo van mjesta
njega nalazim u Rimu**

**tebe među getskim avetima
i još te dublje spuštam, divljaka
tražeći tebi slične**

prstom po karti obala zagorčenih

Teza o biti poetike i poetskog čina iskazana je u dvostihu s lapidarnom jasnoćom:

**pjesma dobije dušu
kad uđe u pakao**

(Pjesma)

Ne nedostaje ni gorda rodoljubna zdravica:

**kroz viorinu
životom je postalo
što se nije dalo sviti**

Ni nujan oproštaj od Ovidija, od pjesme, od sebe:

**noć me jedina hrabri
crneći da me zaštititi**

(Slavuj)

Zadnji ciklus zbirke — »Autobiografska balada dežurnog izdajnika« (bucici u prsima, 1988.) — poema je u osam dijelova, u slobodnom stihu, cinično rodoljubiva i krcata žargona vojničko-stražarskog, a protkana refrenom naših dana: gromkim upitom nevidljivog pred Strojem koji neumoljivo kroti »bandu« poučavajući je višoj matematici političkog opstanka.

— voliš li ovu zemlju?
— volim

To rodoljublje u vidu pranja mozga, to papagajsko ponavljanje fraza o voljenjima u svim »strukturama« lakonskim je postupkom stavljeno pred sud razuma. U redu čekaju premnogi i ovog trena — »nad pupkom ti stajao nožem i bakandžom« — da se bilo kome u zjenicu zapilje:

— voliš li ovu zemlju?
— volim

Kao da se sav smisao bitka gubi u oporoj jeci tog podivljalog refrena gluposti, nasilja i mimikrije. Sve se na kraju survava u bezdan dviju najneukrotivijih riječi koje uopće postoje: **zemlja i voljenje**. Nedogonete kroz tisućljeća. Konstantne. Ovdje su karikatura. Lažni kumiri koje je država sebi podigla da bi joj i nebo i zem-

dužih mračnih noći
obespravljenu mozgu
mlatili te

.....
gooo — tovo
tu si da od-go-va-raš!

— voliš ovu zemlju
— volim

A pjesnici, otkako je svijeta i vijeka, bezumno ištu i za ljubljenu zemlju i za ljubav izuzetnu neku, vilinsku riječ!

**buka u grudima
iedina je koja nam obličja suncem puni
volim i nju, volim
čekam je, spremno, svoj odmor
zemlju svoju u bukama
— volim**

Voliš li ovu zemlju? Koju to zemlju i čiju...

Muk. I fijkuk biča. Bučanje mora.

Voliš li... voliš... voliš... I tako se završava velika epoha preodgoja, rasplinjuje se bol svih jeka u snu praznine...

Preodgojem u Evropu krećemo. Pitat će te i ondje jednog dana čuvari ljubavi političke: voliš li ovu zemlju?

**stostruko ću vas voljeti
ako svojoj zemlji dostojanstvo njeno
prirodno**

vrijeme nema pravo u ime mira i blagostanja materijalnog da ispremiše istinu i laž — jer je time ubilo vlastitu povijest.

Sunčevu spektru su nalik nijanse trpljenja ljudskog. Boje bola prelijevaju se jedna u drugu, ali postoji za ukupnost hromatska granica. Nadglasavaju se patnje romantične, mistične, čulne, od herojske pa do intimno osobne. Logoraška patnja, čini se, veća od svih drugih razara dušu. Prvo što u njoj ubiju je ljepota. Da se opreš tome nije ti dovoljna samo poezija; tu i tamo treba i hrabrosti. Kaotična stanja duše u kaosu svijeta koji je okružuje nisu uvijek poezija, ali ni poezija nije posljednja riječ toga svijeta.

Cinjenicu da se ovaj pjesnik u slobodnu stihu izražava okrilaceno i kompozicijski perfektno, a u vezanim strofama kao da mu ponestaje zamaha i zraka mogli bismo protumačiti i simbolično: kao podsvjesno poistovjećenje poezije s individualom. Individue s principom slobode. Kad prosijavanje jezika ritmom i zvukom postane pjesma, kad gnjev i očaj života postanu pjesma — kažemo da se dogodilo estetsko čudo. Estetsko čudo često je nadomjestak etičke nužnosti. Ono je ostvarivo neovisno od ishoda socijalnih bitaka. Nevino osuđeni imaju za socijalnost ljudskih društava, svako, više sluha nego li na nepravdu imuni estete. Za izučavanje fenomenologije robijašnice i utjecaja iste na tokove svijesti, na sinhronizaciju ličnosti i talenta ova bi Zemljareva poetska zbirka mogla biti i kao dokument izuzetno dragocjena.

Da se vratim još za trenutak s golootočke muzike posmrtnog marša na partizanske juriše prve zbirke. »U jezivu noć svatko sebe nosi kao svijeću« kaže pjesnik, ne mogavši prežaliti svoje u vihoru rata izgubljene prve pjesme. Manje je žalio za izgubljenim zdravljem, poharašom mladosti. »Svibanj je sunca pun — i smrti« zapisao je rukom, i to je ostalo. To je isti onaj mjesec svibanj u podjarmljenoj i izdanoj Hrvatskoj koga se i moja duša s gromom sijeća. Zemljarev stih vraća me tamnoj pozornici proljeća 1941., a pjesme iz prve zbirke posvećene braći Fabijanić tužan su most prebačen između Zemljareve i moje prve zbirke pjesama iz 1947. godine, gdje se može naći i pjesma »Taočić« posvećena jednome od te braće, mom kolegi s romanistike u ono vrijeme. Kuća u Mrazovićevoj ulici br. 12. Otkrih tek nedavno da smo iz te kuće izgubili i Zemljara i ja zajedničkog prijatelja.

Za grob mu se ne zna. Da je ostao živ možda bi se i na nju odnositi mogli stihovi iz Zemljareve **Hajke 2** Blažu Raičeviću namijenjeni:

**današnjih krvnika ne bi moglo biti
ako su vratovi već prije posječeni**

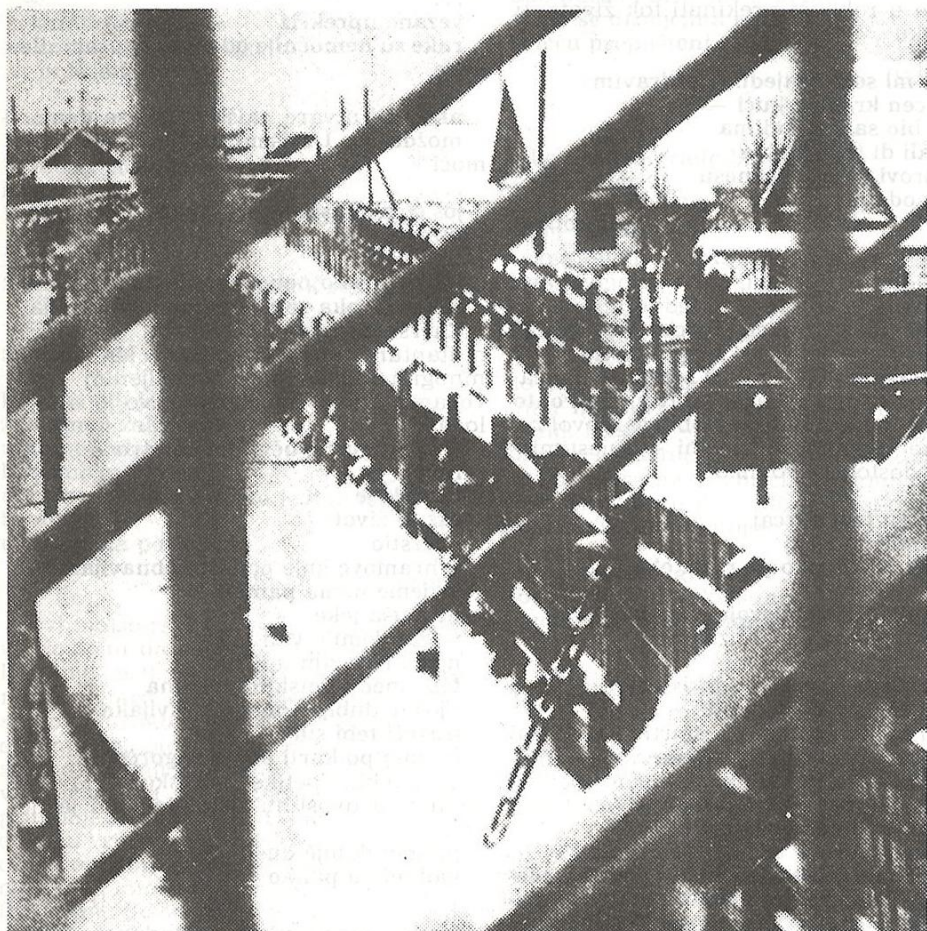
Ima, međutim, u toj prvoj mladenačkoj njegovoj zbirci dvostih gotovo proročanske provenijencije:

**sve što vrijedi u Evropi
u zasjedi kisne, kisne**

Sada kada nam je k njoj krenuti kucnuo je čas, dobro je prisjetiti se — u meditaciji, apolitično — i rana što nam ih zadade, i ljepote kojom nas kao ptice u gnijezdu ta majka Evropa ohrani.

Dugi partizanski juriš pjesnika Zemljara odavno je okončan. I **marche funebre** golootočkog stijenja također je odložio timpane, i rasutu mu izludujuću jeku vjetrovi su morski pučini predali. Samo poneki pjesnik i u snu još bdi nad zavičajem koji mu je slomio srce.

U jeziku noć svatko sebe nosi kao svijeću.

Permski politički logor BC-389/36 1985. godine, u kome je između mnogih drugih, bio zatočen i Anatolij Marčenko

lja na uvid bili. Izredao je pjesnik u ovom ciklusu sva mjesta i zatvore, locirao mučilišta duž Dalmacije kao i ona na kopnu: Šibenik, Pag, Ugljan, pa Đorđevićeva, Savska... »Od svojih se ponajčešće gine«, zar ne, progonjeni? Pjesnik je, s puškom, čak i do Trsta stigao. Sad ga preodgajaju, pušku da ostavi njima.

**mlatili te
na Gelom Otoku mlatili te
dugih mračnih dana**

**ne dirate poganom moći
(Tražim poništenje)**

Neka je parafraza Desanke Maksimović — pomilovanja ovdje nema. Pakao se može samo čovječstvom poništiti; Bog je nemoćan da mu promijeni zakon.

»U početnici pravnoj« — veli Zemljara — »koju jednako sa zakonima mostogradnje treba proučiti odijeljen je krivac od žrtve«. S time se slažem. Nijedno novo

Temelji logorske države počivaju na organizovanom i mučiteljskom pomoru — dece. Deca iz ustaškog logora, čekajući na »raskušivanje«; bez nade...

Polja

časopis za kulturu,
umetnost i
društvena pitanja,
novi sad, katolička
porta 5, telefon (021)
28-765

uređuju: ljubiša despotović, silvija dražić, zoran derić, petru krdu, alpar lošonc, miroljub radojković i saša radonjić * glavni i odgovorni urednik: franja petrinović * tehnički i likovni urednik: cvetan dimovski * sekretar redakcije: ljiljana jokić * članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), tanja đurić, biljana cvetković, rada čupić, dušan radak, dušan mihailović, dušan patić, danica grubač, simon grabovac (delegati šire društvene zajednice), radmila gikić, radmila cvijanović-lotina, vladimir kopić, franja petrinović i čedomir keco (delegati izdavača) * izdaje nišp »dnevnik« uds, novi sad, bulevar 23. oktobra 31 * direktor nišp »dnevnik« uds: miodrag karadžić osnivač: pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine * časopis finansira pokrajinski fond kulture * rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 220 * žiro račun: 65700-603-6324 nišp »dnevnik« uds, sa naznakom za »polja« (godišnja pretplata 400 dinara, za inostranstvo dvostruko) * na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73, časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga * tiraž 2.000 primeraka